

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XVI: 2018

Nr 1 (539)

Data odczytu: 03.01.2018 r.

Data wydania: 03.01.2018 r.

=====

1087. spotkanie

Ryszard Byner

22. tom Kalendarza Grudziądzkiego popularnego wydawnictwa Grudziądzkiego Towarzystwa Kultury

Tym razem bohaterami artykułów są m.in.: inż. Jan Śniechowski, przyjaciel Władysława Reymonta; Ludwika Zachariasiewicz, grudziądzka Mata Hari; Stanisław Michałowski, przedwojenny wiceprezydent miasta; Carl Victorius, współtwórca marki HV; płk Zbigniew Makowiecki, kawalerzysta. Ponadto piszemy o 95-leciu chóru Dzwon, Miejskiej Orkiestrze Symfonicznej sprzed lat, wyścigu kolarskim z 1930 r. i rywalizacji cyklistów odbywającej się współcześnie oraz o innych ciekawych dokonaniach i wydarzeniach.

Twórca polskiego przemysłu barwników i przyjaciel Władysława Reymonta, inż. Jan Śniechowski jest pierwowzorem literackim głównego bohatera „Ziemi obiecanej” – inż. Karola Borowieckiego. W życiorysie założyciela istniejącej do dziś fabryki Boruta w Zgierzu, znajdujemy wątek grudziądzki. Artykuł poświęcony temu zasłużonemu badaczowi w dziedzinie chemii, członkowi honorowemu licznych towarzystw naukowych, zawiera pytania, na które nie znamy odpowiedzi, bo

niewiele wiemy o jego życiu prywatnym. Nie wiemy, co go sprowadziło do Grudziądza, gdzie zmarł w 1922 r. oraz czy smutna refleksja, jaka w powieści pada z ust inż. Borowieckiego – „Przegrałem własne szczęście” jest autorstwa człowieka sukcesu, za jakiego mógł się uważać Śniechowski?

Zachęcamy do zapoznania się z biograficzną opowieścią grudziądzkiej Maty Hari. Ludwika Zachariasiewicz występowała pod pseudonimem „Lena”. Ta młoda, elegancka kobieta na rozkaz dowództwa Armii Krajowej prowadziła ryzykowną grę. Najpierw była ona wymierzona przeciw Niemcom, potem polegała na współpracy z NKWD. Po wojnie „Lena” wniknęła w struktury Urzędu Bezpieczeństwa, wodząc za nos szefa grudziądzkiej bezpieki. Aż ciarki przechodzą, gdy czyta się jej wspomnienia zatytułowane „Randka z wrogiem”.

Najstarszym (dawniej także największym, liczącym ponad 100 członków) zespołem śpiewaczym w Grudziądzu jest chór *Dzwon*, działający przy parafii pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego. Jego założycielem i dyrygentem przez pół wieku był organista, profesor muzyki sakralnej Stanisław Smoczyński. Artykuł o zbliżającym się 95-leciu chóru ilustruje m.in. przedwojenne zdjęcie zespołu, opatrzone z tyłu zagadkową adnotacją. Autorem wpisu, dokonanego 26 lutego 1945 r., jest ... żołnierz Armii Czerwonej.

Przedstawiamy zupełnie zapomnianego przedwojennego wiceprezydenta miasta Stanisława Michałowskiego. Prezentując sylwetkę tego samorządowca, polityka, patrioty, wracamy do jego optymistycznej wizji rozwoju Grudziądza z 1935 r. oraz okoliczności, w których trafił na ławę oskarżonych w moskiewskim procesie 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego.

Nie wszyscy zapewne wiedzą, że wielu kolarzy światowego formatu zaczynało swoją międzynarodową karierę w naszym mieście. W międzynarodowym wyścigu juniorów o puchar prezydenta Grudziądza rywalizowali późniejsi medaliści igrzysk olimpijskich, mistrzostw świata, triumfatorzy kolarskich klasyków, m.in.: Michaił Ignatiew, Michał Kwiatkowski, Peter Sagan, Marcel Kittel, Maciej Bodnar, Tony Martin, Niklas Arndt. Ta wielka impreza, gromadząca na starcie czołówkę młodych cyklistów nie tylko z Europy, w przyszłym roku odbędzie się już po raz 30. Z opisem historii wyścigu koresponduje artykuł o wydarzeniu sportowym 1930 r. Za takie uznano kolarski *Bieg do Morza*, zorganizowany

z okazji 10-lecia powrotu Pomorza do Macierzy. Trasa 4-etapowego wyścigu z Warszawy do Gdyni i z powrotem prowadziła przez Grudziądz. Jednym z bohaterów zawodów okazał się grudziądzanin Stanisław Jamroga, który choć nie był zaliczany do grona faworytów, w końcowej klasyfikacji zajął wysokie miejsce, wyprzedzając wielu czołowych zawodników.

Przypominamy działającą przed laty w Grudziądzu *Miejską Orkiestrę Symfoniczną*, założoną przez Wacława Sadowskiego. W tej amatorskiej orkiestrze nie brakowało utalentowanych muzyków, którzy kontynuowali karierę muzyczną w profesjonalnych zespołach, podjęli studia bądź pracę w instytucjach upowszechniania kultury. M.in. Anna Janosz zamieniła skrzypce na pałeczkę dyrygenta chórów młodzieżowych, w tym *Alla Camera*, którym kieruje do dziś, a ponadto jest dyrektorem Centrum Kultury Teatr i nauczycielem akademickim. Piotr Jankowski, który do orkiestry trafił jako uczeń szkoły muzycznej w przyszłości został jej dyrektorem. Z kolei wiolonczelista Andrzej Dzieja-Mądzielewski założył grupę bluesową *Vacat* i nadal jej lideruje.

Czytelnikom polecamy także lekturę artykułów o: dziejach Rządza – kiedyś małej osady a dziś dzielnicy Grudziądza; jednym z największych przedsiębiorców, współzałożycielu słynnej odlewni i emalierni Carlu Victoriusi; ostatnich 100 latach browaru Kuntersztyn; działalności objazdowej Teatru Miejskiego w dwudziestoleciu międzywojennym; forcie Tuszewo; pierwszych filmach o Grudziądzu, powstałych w latach 20. i 30. minionego wieku; zaginionym barokowym plafonie z kamieniczki „Pod Łabędziem”, a także kolejny odcinek historii hufca harcerzy obejmujący lata 1934-39.

Dwa artykuły traktują o kawalerii. W pierwszym relacjonujemy tradycyjne sierpniowe spotkanie kawalerzystów II RP, ich rodzin i miłośników kawalerii oraz zapraszamy na przyszłoroczny, 30. Jubileuszowy Zjazd; drugi poświęcony jest Zbigniewowi Makowieckiemu, bohaterowi kampanii wrześniowej. Pan pułkownik, który wiosną tego roku obchodził setne urodziny, zmarł w październiku 2017 r.

Wspominamy zasłużonych grudziądzan, którzy także odeszli od nas w bieżącym roku: Zbigniewa Zawadzkiego – seniora lekarzy weterynarii, miłośnika i popularyzatora historii Grudziądza, kolekcjonera, wiceprezesa GTK; Jerzego Skowrońskiego – nauczyciela, wychowawcę, pracownika i działacza kultury, współzałoży-

ciela GTK oraz Hanne Nagórską-Rodziewicz, pediatrę, w 10. rocznicę śmierci.

Artykuły publicystyczne uzupełniają stałe pozycje: calendarium grudziądzkie, notki biograficzne patronów ulic w mieście, wykaz publikacji o Grudziądzu oraz kalendarz imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych.

Zapraszamy na promocję „Kalendarza” i do jego lektury.

Spis treści

1. Calendarium grudziądzkie	7
2. Skrócony kalendarz na 2019 r.	58
3. Patroni ulic Grudziądza (<i>Tadeusz Rauchfleisz</i>)	59
4. Przyjaciół Reymonta (<i>Ryszard Byner</i>)	65
5. Rządź wczoraj i dziś (<i>Adam Stenzel</i>)	77
6. Carl Victorius (1832-1906) (<i>Mirostław Pietkiewicz</i>)	87
7. Browar Kuntersztyn po 1896 r. (<i>Henryk Kamiński</i>)	93
8. Fort Tuszewo (<i>Włodzimierz Grabowski</i>)	99
9. 95-lecie najstarszego chóru (<i>Ryszard Byner</i>)	103
10. Teatr w objeździe (<i>Stefan Rafiński</i>)	117
11. Dekada poświęcona Grudziądzowi (<i>Jerzy Krzyś</i>)	127
12. Przez Grudziądz do morza (<i>Janusz Hinz, Ryszard Byner</i>)	139
13. Historia Hufca Harcerzy (1934-39) (<i>Dorota Lichnerowicz</i>)	151
14. Przedwojenne filmy o Grudziądzu (<i>Dawid Schoenwald</i>)	159
15. Bohater kampanii wrześniowej (<i>Karola Skowrońska</i>)	165
16. Zaginiony barokowy plafon (<i>Adam Stenzel</i>)	169
17. Amatorska Orkiestra Symfoniczna (<i>Anna Janosz</i>)	175
18. Wyścig o puchar prezydenta (<i>Ryszard Byner</i>)	181
19. Zjazd kawaleryjski po raz 29. (<i>Karola Skowrońska</i>)	195
20. Ryzykowna gra (<i>Ewa Dudzińska</i>)	201
21. Grudziądzkie publikacje (<i>Janusz Hinz</i>)	207
22. Kalendarz ważniejszych imprez kulturalnych, sportowych i turystycznych (<i>Tadeusz Rauchfleisz</i>)	213
23. Z żałobnej karty	221
24. Reklamy	235

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.